

próbálok: nem magánügy mindez? Másra nem tartozó intimitás? Nem méltatlan hozzám, és apámhoz is, ez a kicsinyes vájkálás egymás érzéseiben? Vagy ami még rosszabb: nem családunk olcsó kiárusítása?” Csak épp a válasz marad el – vagy bővül több száz oldalra.

De Frigyes és Ferenc élete legalább jó „sztori”. Ha nem is mindig szalonképes, de (épp ezért) eladható. Igazán nagy bajba akkor kerül az *Ördögörcs* szerzője, amikor történet sincs. Karinthy Gáborról, Frigyes első házasságából született gyermekéről is olvashattunk már, leginkább Benedek István *Aranyketrecében*. A tragikus sorsú, fiatalon tehetséges költőként induló, később elborult elméjű, állandó kezelésre szoruló Karinthy fiú élete nem bővelkedik fordulatokban. A történetet tehát ki kellett volna találni, de ezen a ponton Karinthy Márton végképp csődöt mond. A „fiktív napló”, amit nagybátyja helyett ír, szépirodalomként jóformán élvezhetetlen, ráadásul alig tesz hozzá valamit a szemtanúkkal, pszichiáterekkel folytatott beszélgetések tanúságához.

Pedig a titok megfejtése kulcsfontosságú. A családregény megírásának indítéka és a történet legfőbb mozgatórugója ugyanaz a kérdés: vajon Frigyes agydaganata, Ferenc depressziója, Gábor elmebaja és Márton szorongásai közös nevezőre hozhatók-e az „ördögörcs” fogalma alatt? Létezik-e a különböző erő-

vel, de minden családtagot sújtó Karinthy-átok?

A regény végül nem jött össze, de talán nem is ez a legfontosabb. A valódi tét, hogy a legkisebb Karinthy fiú szembenézzen ősei és önmaga démonaival. A terápia, az öngyógyítás dokumentuma és mellékterméke ez a kilencszáz oldal. Hogy a kezelés végül meghozta-e a várt sikert, az ebből a könyvből nem derül ki, és nem is tartozik ránk. Mint ahogy maga az *Ördögörcs* sem.

NAGY IMOLA DÓRA

(*Ulpius-ház Könyvkiadó, Budapest, 2003, 439+434 oldal, 3480 Ft*)

BORBÁNDI GYULA:

Két világban ***Életem és pályám***

Egy ember emlékiratai ezek, és bár nem a szó klasszikus értelmében – hogy ti. valamilyen kielezett időszakban vagy helyzetben élt, koncentrált megmozdulásban vett volna részt, majd arra fókuszálna vissza írásmunkája a későbbiekben –, de azért mindenképp *klasszikusan* előadva. Vagyis: sűrű helyzetekben bővelkedett az életsorsa ennek az „egy embernek”, kielezett időszakokban - a háború, a hidegháború, az „enyhiülés”, az átrendeződés idején – volt a legaktívabb, felfokozott ügyek tömkelegét

élte át, fontos megmozdulások, munkálkodások egész sorában vett részt. Szóval mégiscsak „emlékiratok” a *Két világban*, akár klasszikus értelemben is. De hát kicsoda is ez az ember, és mit jelent közelebről, hogy „klasszikusan” beszél magáról?

Borbándi Gyula meghatározó alakja a nyugati magyar értelmiségnek. Valaha emigránsként került ki, mára pedig haza-hazalátogató „kétlakívá” vált. Hiszen a hazai váltás olyan életkorban érte, amikor már régen nem szokás lakóhelyet cserélni. Maradt ezért magyar értelmiségi Németországban: sajtómunkás, irodalmár, történész, bio- és bibliográfus. Mindenes író. Egyik szerkesztője a Münchenben 1951-től megjelenő *Látóhatár* folyóiratnak, *Új Látóhatár* címen pedig már felelős szerkesztőként irányítja megszűnéséig, 1990-ig. Alighanem ez a legfontosabb szakmai folyamatvonal a pályáján; talán a Szabad Európa Rádiónál végzett kitartó tevékenységét kell még mindenképpen kiemelni.

Mindez bőséges részletezéssel, kultúr- és intézménytörténeti precizitással, bizonyosra vehető korrektséggel derül ki a munkából, beleértve a minimális emigrációs „odüsszeiát”, ’56 kinti recepciójának felidézését, a „nyugalom éveit”, az utazási kalandozásokat, majd a magyarországi „hajnalderengés” sejtelmét, az emigráció formális végét is. A historikusnak, a 20. századi folyamatok tudós áttekintőjének feltehetően az ezekre

a dolgokra vonatkozó, nyilván forrásértékű adatok, adalékok, megjegyzések, összefüggések, sőt „háttérinfók” a legfontosabbak, legizgalmasabbak. De van itt még valami, ami legalább ennyire izgalmas, és ez abból következik (és születik meg a lejegyzett emlékezések szintjén), hogy Borbándi pályafutása korántsem az emigrációban kezdődött. Már harmincéves volt ugyanis, amikor 1949-ben úgy döntött, távozik az országból. Mögötte tehát egy gyermek-, kamasz- és ifjúkor a múlt század húszas-harmincas-negyvenes éveiben! Amit a szerző ezen a területen *nyújt*, az kontúrosságban, szemléletben, értékelésben-értelmezésben bizvást „párját ritkítja”. Keveset mondok, ha azt állítom: egy elsüllyedt világ elevededik meg – kinek is? Már az épp-hogy csak hatvan alatti olvasónak is... Az alacsony sorban született, de gimnáziumba kerülő, államigazgatási doktorátust szerző, majd távozásáig parasztpárti politikusként a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumban tevékenykedő *emlékirathős* olyan természetes, egyben nagyfokú emberi-egzisztenciális-szellemi fejlődésről számol be, amely már önmagában sem akármilyen. Hát még ha az akkoriban még létező tanáregyenlőségek portréira, egy rendes-lelkes cserkész mozgalomvonzódását felvállaló passzusaira, vagy a „népi mozgalom” iránti elköteleződést illető vallomására figyelünk. (Mint megtudhatjuk, a „népiség” a korabeli időkben még

korántsem azt a speciális esztétikai értelemre való rászűkülést jelentette, amiként manapság többnyire értelmezhető.)

S itt kell visszakanyarodni a szöveg megalkotottságának kérdéséhez. Borbándi stílusa pattogó, tőmondatos, egyszerűbbnél egyszerűbb, mondatai már-már zavaróan puritánok. De mivel *sok van belőlük*, összehatásuk erőteljes, megragadó. Természetességükben kvázi-provokatívak, amennyiben eszement világunkban a józanság, a kiegyensúlyozottság, a normalitás, a konzervativizmus hitvallásai is. – Emlékiratok? Amire valaki ilyen részletesen emlékezni tud hatvan-hetven, olykor szinte nyolcvan év távlatából, az nem múlt(hatot) (el). Az jelen (van).

ZSÁVOLYA ZOLTÁN

(Európa Könyvkiadó, Budapest, 2003,
587 oldal, 2800 Ft)

DUKKON ÁGNES:

Régi magyarországi kalendáriumok európai háttérben

A kalendáriumok a művelődéstörténet jelentős forrásai. Egykori rendkívüli népszerűségüket a szerző egy talán kétségbe vonható, de mindenképpen elgondolkodtató összehasonlítással jellemzi: „erőteljesebben

hatnak a korabeli kultúrára, mint a Biblia”. A kötet Edvi Illés Pált idézi, aki 1829-ben a következőt írta: „a Kalendárium még maga az az egyetlen könyv, melyet a Magyar – ha semmi más szépnak olvasását se tudná megszeretni voltaképpen –, minden időben fog vásárolni és olvasni”. Dukkon Ágnes ennek a sajátos naptárirodalomnak az első másfél évszázadát – a 16. század második felétől a 18. század elejéig – dolgozza föl, a magyarországi, valamint a magyar nyelvű kiadványokat állítva középpontba, de bőséges kitekintéssel az előzményekre és a korabeli külföldi párhuzamokra.

A kalendáriumok népszerűsége is mutatja, hogy itt tömegkulturális jelenségről van szó, amelynek két jellegzetességét emeli ki a szerző: szemlélete determinisztikusabb és zártabb, mint a magaskultúráé. Ezért fogékony annyira a naptárak elengedhetetlen részét képező asztrológiai jóslatokra, amelyeket pedig mind a katolikus, mind a protestáns egyházak elítélnek (bár saját kiadványaikban ők sem tudnak mellőzni). A legtöbb nyomda megelőlszik a tömegigények kielégítésével, de vannak igényesebb próbálkozások is (például Frölich Dávid vagy Tótfalusi Kis Miklós kiadványai), amelyek a szórakoztatást a tanítással kapcsolják össze.

A kalendáriumok több tudományág számára kínálnak tanulságokat. A nyelvészet a kor köznyelvét